

BETON JAKO ZHMOTŇUJÍCÍ ELEMENT DUCHOVNĚ ORIENTOVANÉ ARCHITEKTURY

Petr Volf

Článek sleduje pozoruhodné stavby, které primárně slouží k naplňování duchovních potřeb člověka, upevňování paměti komunity i ducha místa. Představuje nový kostel, hřbitov, náhrobek a pomník vzniklé v Čechách a na Moravě po roce 2020.

**Klášteř a kostel
sv. Terezie z Avily v Drastech**

Architektonický návrh areálu:
AV 19, s.r.o.
Stavba: 2021–2024
Svěcení kostela a oltáře:
8. června 2024
Fotografie: Petr Volf

**Betonová věž kostela
svaté Terezie
je majákem víry,
viditelným už z velké
dálky. Ve světě,
který se neustále
mění, připomíná sílu
a stabilitu víry...**

Betonové kostelní věže představují významný příspěvek k moderní sakrální architektuře. Jsou symbolem spojení mezi tradicí a modernitou, mezi hmotou a duchovnem. Proto jsou tak vyhledávány a mapovány. Je v nich zakódováno kouzlo, které chápou prakticky všichni, bez ohledu na víru či vyznání. Jsou jako terapeutické jehly. V letošním roce se podařilo dokončit kapli kostela svaté Terezie z Ávily v Drastech u Prahy, jehož centrální loď srdčitého půdorysu je – v souladu s návrhem architektonického studia AV 19 – gradována elegantní zvonící.

Maják víry

Díváte se tam, kde vrcholí. Když jsou těžké mraky, dotýká se nebes a splývá s nimi. Dynamická kompozice má svou symboliku. Chce připomenout probodnutí srdce andělem, jak se to podle legendy přihodilo v šestnáctém století španělské mystičce a světici, jíž je kostel dedikován. Zvonice je prohnutá jako tělo u vytržení, dotýká se jí kovový kříž a jsou v ní zavěšeny tři zvony určené ke svolávání k modlitbám. Vyzařuje silné charisma a magnetismus, přivádí k tomu podstatnému. Přinejmenším k zastavení. Kostel samotný nezůstal (až na stínící markýzu nad vstupem ve tvaru kruhové úseče) podobně jako věž v pohledovém betonu: z vnějšku je obložen cihelnými pásky, zevnitř dostal bělostnou omítku. Má dvouúrovňovou loď, v jejímž podzemí je přednáškový sál a muzeum, kdežto přízemí slouží k církevním obřadům. Útulná stavba, vysvěcená 8. června 2024, je integrální součástí nového klášteřa, který si v místě památkově chráněné zemědělské usedlosti začal od roku 2018 budovat řád bosých karmelitek poté, co opustil své dlouholeté sídlo na pražských Hradčanech. Řeholnice hledaly klid, jež jim centrum metropole vyhledávané turisty již neposkytovalo. V Drastech to, co postrádaly, našly a s pomocí architektů Michala a Radky Iblových (AV 19) si dokázaly vytvořit prostředí, kde můžou žít podle svého přesvědčení, a to bez jakýchkoliv kompromisů. Vedle uzavře-

ného konventu s nádvořím můžou využívat rozlehlou zahradu k procházkám i pěstování plodů.

Když do Drast zavítáte, jako byste cokoliv nechali za sebou. Moderní doba klade důraz na materiální úspěch, individualismus a rychlost, kdežto řeholní život nabízí alternativní přístup a odlišné hodnoty, jako jsou modlitby, rozjímání a ticho. Obecně platí, že řeholníci a řeholnice jsou tam, kam se vydají, prospěšní, neboť se zavazují nejenom k tomu, že budou žít v komunitě, ale také že své statky budou sdílet a věnovat se duchovnímu rozvoji působiště. Tento životní styl může být inspirací nejen pro věřící, ale i pro širší společnost, která stále častěji a s čím dál většími potížemi hledá rovnováhu mezi hmotnými a duchovními stránkami života. Bosé karmelitanky vybudovaly s nasazením vlastních sil (od počátku se účastnily všech prací, jež byly schopny zvládnout)

nout) prostředí, kde nejenom ony samotné mohou najít klid, ticho a duchovní obnovu, ale dávají kus areálu k užívání i laikům. Ukazují, že v jednoduchosti a v pouhém tichu lze najít smysl, což je ve světě zahlceném informacemi a stresem nesmírně cenné. Z tohoto úhlu pohledu je betonová věž kostela svaté Terezie majákem víry, viditelným už z velké dálky. Ve světě, který se neustále mění, připomíná sílu a stabilitu víry, která přetrvává navzdory proměnám času: pokud vysloveně nechceme, nemůžeme jej minout. (více v článku na str. 98, pozn. red.)

Hřbitov i krajinný prvek

Hřbitov je jedno z nejtěžších témat, které může architekt řešit. Říká se, že se k němu musí dozrát a dospět. Navíc vše komplikuje skutečnost, že nové hřbitovy prakticky nevznikají, pouze se revitalizují nebo rozšiřují ty stávající, v horším případě se staré ruší a obce přicházejí, aniž by si to uvědomovaly, o svou identitu, o kořeny. Těžko se pak hledá příležitost a pokud se naskytne, tak jedna za život. Když Jakub Červenka a Václav Šuba uspěli v roce 2017 v soutěži na pohřebiště v Suchdole, teprve končili studium architektury na Vysoké škole uměleckopřemyslové v Praze. Přesto jejich pojetí, založené na horizontálnosti, přehlednosti a schopnosti rozvíjet charakter okolí, vykazuje všechny znaky vyzrálého architektonického díla. Těžko k němu budeme v českém prostředí v jednadvacátém století hledat obdobu, snoubí se v něm pravdivost, ale také řád stejně jako určitá vlídnost, již si s hřbitovy nespojujeme.

Podstatná byla dobrá příprava. Od vedení Suchdola jakožto investora celé akce dostali architekti zadání, které nezahrnovalo jenom podobu hřbitova, ale zapojovalo do něj také veřejný prostor na severozápadním kraji obce, jehož byl součástí. Právě

tento požadavek předznamenal jejich další kroky. „Věděli jsme proto, že nemůžeme navrhovat žádnou uzavřenou enklávu a že principy navrhování budou jiné, než kdybychom měli ztvárnit tradičně pojatý hřbitov,“ uvádí architekt Václav Šuba, jenž si s Jakubem Červenkou založil studio Objektor. Od prvotního návrhu k jeho zhmotnění uplynulo pět let: hřbitov začal svému účelu sloužit v roce 2022.

Minimalistické pojetí vychází ze snahy o vytvoření prostoru pro klasické pohřbívání definovaného pomocí příčných zídek, k nimž se připojují hroby. Jedná se o esteticky působivý přístup, který při pohledu

Zahrady se hřbitovem u kaple svatého Václava v Praze-Suchdole

Autor: studio OBJEKTOR | Václav Šuba a Jakub Červenka
Spolupráce: Martin Rosa
Soutěž: 2017
Projekt pro stavební povolení: 2019
Realizace: 2022
Fotografie: PKučera Photography

Náhrobek Antonína Přídala

Autor: Fuuze | Jaroslav Sedlák
Projekt a realizace: 2021
Fotografie: Tereza Oprchalová

Pomocí betonu je možné vyjádřit i velmi subtilní tématiku.

zvenčí vyvolává harmonické pocity, ale ve výsledku jde zejména o nesmírně efektivní a pragmatické řešení. Rozdělení území pomocí pravidelného rastru umožňuje snazší přizpůsobování růstu hřbitova aktuálním kapacitním požadavkům se zachováním základní koncepce. Aby mohly být stanovené principy dodržovány, architekti připravili manuál doporučující výšku a velikost pomníků, velikost náhrobních desek připevňovaných na zeď, barevnost a typ kamene náhrobků a pochopitelně také vzdálenost mezi jednotlivými hroby. Konkrétně to znamená, že když si zájemce opatří hrob, k nájemní smlouvě dostane i manuál, díky němuž ví, jaká míra osobní kreativity je únosná.

Neméně důležitým prvkem je vstupní objekt, v němž se nachází zázemí správce, místnost pro pozůstalé či sociální zázemí. Lapidární soudobá architektura navozu-

je kontemplativní atmosféru. Určujícím materiálem se stal pohledový beton, který přináší odpovídající výrazovou jednotu a soudržnost. Architekti k betonu dospěli už na samém začátku, když přemýšleli nad tím, jak do návrhu začlenit kontext místa, zejména blízké Kozí hřbety, skalnaté útvary s převažujícím typem horniny a typickou barevností. Věděli, že nechtějí pracovat s kamenem, a tak se přiklonili k betonu nabízejícímu množství možností různého zpracování. Počítali s tím, že jak bude postupně stárnout, zarůstat mechem, bude se stávat přirozenou součástí přírodního okolí a dynamické krajiny. Zídky jsou prefabrikované a jako takové byly do Suchdola dovezeny z těšovické betonárny, kdežto na hřbitovní zázemí byl použit klasický monolitický beton, který se, jak je to běžné, vyráběl na místě.

Dalším fenoménem dokazujícím komplexnost při navrhování je zapojení „do hry“ sousední kaple svatého Václava. „V rámci destigmatizace pohřbívání jsme se snažili navrhnout místo, které by mohlo sloužit také k oslavám života“, vysvětluje Jakub Červenka. „Klíčová pro nás byla otevřenost prostoru, kolem nějž vede turistická cesta, a kaple, která se využívala nejenom jako sakrální, ale také jako světský a kulturní objekt pro koncerty nebo svatby. To byly věci, které jsme chtěli zachovat a posílit jejich vzájemný vztah.“ Hřbitov bez obvyklých masivních vnějších zdí se tak okamžitě stal součástí exponované lokality.

Paměť, prožitek

Beton má v současné funerální architektuře a sochařství hluboký symbolický význam. Jeho pevnost a odolnost může být vnímána jako metafora pro trvalost a vzpomínky, které přetrvávají po smrti. Stává se neokázalou oporou, je v něm zvláštní ryze. Navíc jeho syrový vzhled je často spojován s autenticitou a návratem k přírodním elementům. Moderní památníky jsou často koncipovány jako abstraktní struktury, které vyvolávají emocionální reakci, aniž by zobrazovaly konkrétní postavy či scény. Jako vynikající příklad může sloužit tvorba architekta Jaroslava Sedláka brilantně uplatňujícího konceptuálně-filozofický přístup. Můžeme se o tom přesvědčit na brněnském hřbitově ve Štýřicích, kde byl podle jeho návrhu proveden náhrobek spisovatele Antonína Přídala. Architekt do něj vtělil neobyčejnou životnost a pohyb. Náhrobek totiž dostal podobu odlévaného betonového kvádrů s prohlubní, která je průmětem dvou eliptických křivek a jež po naplnění dešťovou vodou vytvoří hladinu oválného tvaru. Což je základ pro

další eventuální děje, neboť voda se proměňuje tím, jak postupně vysychá až zmizí nebo naopak při lijácích neřízeně přibývá. Je v tom symbolizován věčný koloběh zrodu, růstu a umírání, zvláště když si uvědomíme, že náhrobek může sloužit jako ptačí napaředlo, ale také v něm můžou vzklíčit drobné rostliny jako ve specifickém biotopu. Textová část náhrobku, která nás seznamuje, jak mnohostranně nadanou osobností Antonín Přidal byl, je provedena jako reliéfní otisk. Je to artefakt. Dotýká se nás, aniž bychom se jej museli dotknout, i když i to je, pochopitelně, možné.

Náhrobek vznikl na základě vyzvané soutěže, kterou uspořádal odbor kultury města Brna. Úspěch Jaroslava Sedláka, jenž konkurz vyhrál, nebyl náhodný, protože nedlouho předtím navrhl (spolu s Oldřichem Morysem) památník architekta Adolfa Loose na Janáčkově náměstí v Brně, tedy nedaleko místa (nyní je zastavěno hotelem Intercontinental), kde se v roce 1870 narodil. Loos byl jedním z nejvýznamnějších architektů-myslitelů dvacátého století, jenž kritikou ornamentu a přebytečné dekorace předznamenal konstruktivismus a funkcionalismus vyznačujícími se hladkými fasádami. Byl také objevitelem tzv. raumplanu, tedy prostorového plánu, kde dům není členěn podle jednotlivých jednoúrovňových podlaží, ale do místností, které se prolínají v různých výškových úrovních. Byla to geniální inovace. Loos dosáhl pocitu plynutí prostoru, jak jej známe ze slavné Müllerovy vily na pražské Ořechovce, jež je pro Prahu stejně kultovní, jako pro Brno vila Tugendhat Ludwiga Miese van der Rohe.

Pomník je pojat coby svébytný dialog současných architektů s Adolfem Loosem, neboť jej tvoří betonový otisk náhrobku na vídeňském ústředním hřbitově, který si v roce 1931 osobně navrhl. Na zadní straně jednoho z bloků je převedena originální Loosova skica s poznámkami k náhrobku, která slouží jako nenápadné vodítko, ale nezůstává jenom u ní. Podobných odkazů je více. Vnitřní prostorová skladba sevřená do kvádrů pomníku odkazuje přímo na raumplan, přičemž na pochozí desku byl použit onyx, jenž je připomínkou Loosovy záliby v kvalitních materiálech. Pomník je víceúčelový, neboť není jenom ke koukání či pietě, ale také k posezení. Poutník se může usebrat, přemítat o věčnosti nebo o tom, jak komponovat prostor, aniž by mu to kdokoliv vysvětloval. Adolfu Loosovi, jenž měl rád vše racionálně-emocionální a liboval v pohodlí, by se takové uplatnění bezpochyby zamlouvalo. Po setmění se rozsvítí a náměstí dodává na přívětivosti.

Tíže vs. podstata

Uvedené příklady, jakkoliv jsou různorodé, připomínají, že pomocí betonu je možné vyjádřit i velmi subtilní tematiku. Zhostili se jí nadaný a zároveň vnímavý tvůrce, dochází k souznění mezi objektem a jeho uživatelem, stejně jako ke sblížení s pozorovatelem. Architektura se stává uměním, přesahuje nás a pomáhá k orientaci ve složitém světě. Beton jako by přišel o svou tíž, aniž by přitom ztratil svou podstatu.

Petr Volf
kritik architektury a spisovatel

Památník Adolfu Loosovi

Autor: Oldřich Morys,
Jaroslav Sedlák
Soutěž: 2017–2018
Projekt: 2018–2019
Realizace: 2020
Fotografie: Petr Šmídek

